

The Gleaner

Vol 14 (1977)

Ελληνικά παλαιότυπα στις μονές Προφήτη Ηλία
και Πατέρων Ζίτσας (Ιωαννίνων)

Απόστολος Γ. Παπαϊωάννου

doi: [10.12681/er.379](https://doi.org/10.12681/er.379)

To cite this article:

Παπαϊωάννου Α. Γ. (1977). Ελληνικά παλαιότυπα στις μονές Προφήτη Ηλία και Πατέρων Ζίτσας (Ιωαννίνων). *The Gleaner*, 14, 209–216. <https://doi.org/10.12681/er.379>

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΤΥΠΑ

Στις μονές Προφήτη Ἡλία καὶ Πατέρων Ζίτσας (Ἰωαννίνων)

Συνεχίζοντας τὴν προηγούμενη προσπάθειά μας γιὰ τὴν ἐπισήμανση καὶ τὴ διάσωση τῶν Ἑλληνικῶν παλαιοτύπων¹ στὴν περιοχὴ τῆς Ἡπείρου στρέψαμε τὴν ἔρευνά μας στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία τῆς Ζίτσας² καὶ στὸ ἄλλο, τῶν Πατέρων, ποῦ βρίσκεται κοντὰ στὸ χωριὸ Σακελλαρικό³.

Μὲ τὶς ἐθνικὲς περιπέτειες τῶν τελευταίων σαράντα χρόνων μειώθηκαν τὰ βιβλία ποῦ ὑπῆρχαν στὶς μονὲς αὐτὲς στὸ ἐλάχιστο. Σήμερα φυλάσσονται μὲ ἐπιμέλεια στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία τριάντα παλαιότυπα⁴ καὶ στὸ μοναστήρι τῶν Πατέρων ἑπτὰ παλαιότυπα. Ἄπ' ὅλα αὐτὰ δύο εἶναι ἄγνωστα καὶ ἓνα ἀναφέρεται ἔλλιπῶς ἀπὸ τὸν Φ. Ἡλιού καὶ τὰ βιβλιογραφοῦμε ἐδῶ. Ἀκόμη, δημοσιεύουμε τοὺς προλόγους καὶ τὶς προσφωνήσεις ποῦ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον ἢ ἔχουν ἐκδοθεῖ μὲ λάθη στὶς ὑπάρχουσες βιβλιογραφίες.

Ἡ κοινότητα τῆς Ζίτσας κατὰ τοὺς αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας διατηροῦσε στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία σχολεῖο⁵. Ἀκόμη, ἡ

1. Ἀποστόλου Γ. Παπαϊωάννου, *Ἑλληνικὰ παλαιότυπα τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης Δελβινακίου καὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Δελβινακίου*, π. «Μέλισσα», τ. Β' (ὑπὸ ἐκτύπωση).

2. Γιὰ τὸ μοναστήρι βλ. Ἐμ. Ι. Γεωργιάδου, *Ζίτσα ἢ κομόπολις τῆς Ἡπείρου*, Ἀθ. 1889, σ. 27. Ἀμ. Κ. Παπασταύρου, *Ἡ Ζίτσα, Πατριδογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ περιγραφή*, Ἀθ. 1895, σ. 24. Βασ. Κ. Οἰκονόμου, *Ἡ Ζίτσα, κομόπολις τῆς Ἡπείρου. Ἱστορικὴ, κοινωνικὴ καὶ λαογραφικὴ μονογραφία*, Ἀθ. 1969, σ. 89 - 104.

3. Ε. Ι. Γεωργιάδου, *ὁ.π.*, σ. 28. Α. Κ. Παπασταύρου, *ὁ.π.*, σ. 17 καὶ 29. - Β. Κ. Οἰκονόμου, *ὁ.π.*, σ. 108 - 112.

4. Ἡ διαφύλαξη καὶ ἡ διατήρηση τῶν παλαιοτύπων ὀφείλεται στὸν ἐφημέριο τῆς Ζίτσας αἰδ. Κωνσταντῖνο Παππᾶ, ποῦ δέχτηκε πρόθυμα νὰ βοηθήσει τὴν ἔρευνά μας· τοῦ ἐκφράζουμε καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὶς εὐχαριστίες μας.

5. Ἰωάννου Λαμπρίδου, *Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων, Α'* [Ἀθ. 1880], Ἰωάννινα 1971, σ. 40. Τοῦ ἴδιου, *Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, τεῦχος ἕκτον, Ἱερά ἐν Ἡπείρῳ Σκηνώματα ἐξ ἀλλοδαπῆς δωρεῶν τυχεῖντα* [Ἐν Ἀθῆναις 1888] Ἰωάννινα 1971, σ. 9 : «... εἰς τὰς παρὰ τὴν Ὀστανίτσαν καὶ Ζίτσαν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Μονὰς ὑπῆρχον ἀπὸ τοῦ Ἰεσοῦ αἰῶνος προπαιδευτήρια μέχρι τοῦ τέ-

εκπαιδευτική παράδοση αναφέρει ότι στα 1779 ο Κοσμάς ο Αίτωλός συνέβαλε στην επανίδρυση σχολείου, γιατί στα 1750 είχε διακοπεί η λειτουργία του⁶. Τα σχολεία, Δημοτικό και Σχολαρχείο, που ύπῆρχαν στη Ζίτσα, πέτυχαν την ενίσχυση ἐπιφανῶν ἱερωμένων καὶ πλούσιων ὁμογενῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ⁷. Οἱ τελευταῖοι συνέβαλαν ταυτόχρονα καὶ στὴν καλὴ λειτουργία καὶ στὴν ἐπίλυση τῶν ἐσωτερικῶν προβλημάτων τῶν σχολείων, πού, ὅπως ἦταν φυσικό, εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ τὶς συνέπειες τῶν ἀναπόφευκτων τοπικῶν διενέξεων⁸.

Βιβλία ὑπῆρχαν καὶ στὰ ἄλλα σχολεῖα τῆς Ζίτσας (Ἀλληλοδιδασκατικὴ Σχολή, Ἀστικὴ Σχολή καὶ στὸ Παρθεναγωγεῖο)⁹, ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ποικίλες περιπέτειες τοῦ τόπου τὰ κατέστρεψαν. Ὅσα παλαιότυπα ὑπάρχουν σήμερα στὶς μονές εἶναι ἀποκλειστικὰ ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου· κυρίως Εὐαγγέλια καὶ Μηναῖα. Τὸ παλαιότερο ἔντυπο εἶναι τοῦ 1645 καὶ τὸ νεώτερο τοῦ 1862. Τέλος, συναντήσαμε καὶ δέκα ἀκέφαλα λειτουργικὰ βιβλία πού εἶναι ἀδύνατο νὰ ταυτιστοῦν¹⁰.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Γκίνης - Μέζας : Δ. Γκίνης - Β. Μέζας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία*, 1800 - 1863, τ. Α' - Γ', Ἀθ. 1939 - 1957.
 Ἡλιοῦ, Προσθήκες : Φ. Ἡλιοῦ, Προσθήκες στὴν *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία*, τ. Α', Ἀθ. 1973.
 Λαδᾶς - Χατζηδῆμος, Συμβολή : Γ. Λαδᾶ - Α. Χατζηδῆμου, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Συμβολὴ στὸ 18ο αἶ.*, Ἀθ. 1964.

λους τοῦ ἡμίσεος τοῦ ΙΗου διατηρηθέντα.— Ε. Ι. Γεωργιάδου, *δ.π.*, σ. 31 καὶ Α. Κ. Παπασταύρου, *δ.π.*, σ. 32.

6. Ι. Λαμπρίδου, *Περὶ τῶν ἐν Ἡπειρῷ Ἀγαθοεργημάτων*, *δ.π.*, σ. 45 καὶ 115· ἐπίσης καὶ Φ. Μιχαλόπουλου, *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός*, Ἀθ. 1940, σ. 104.

7. Ι. Λαμπρίδου, *Περὶ τῶν ἐν Ἡπειρῷ Ἀγαθοεργημάτων*, *δ.π.*, Μέρος δεύτερον, σ. 58 - 62. Ε. Ι. Γεωργιάδου, *δ.π.*, σ. 34-40 καὶ Α. Κ. Παπασταύρου, *δ.π.*, σ. 58-60.

8. Ι. Λαμπρίδου, *δ.π.*, σ. 60-61. Β. Κ. Οἰκονόμου, *δ.π.*, σ. 117, 120.

9. Ι. Λαμπρίδου, *δ.π.*, σ. 58 : «Ὁ ἱεράρχης Βουζαίου Κωστάντιος... διὰ βιβλιοθήκης ἀξίας 4.000 γρ[οσίων] τὰ

Σχολεῖα... εἶχε προικοδοτήσει... Ἐν προμετωπίδι βιβλίων τινῶν, ἄπερ ἡμεῖς ἐν ἱατρικαῖς κατὰ πολλὰ τῆς Ἡπείρου μέρη ἐκδρομαῖς διεσκορπισμένα εὗρομεν, ἀναγινώσκειται τὸ ἐξῆς: "Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς κατὰ τοὺς ἁγίους Ταξιδάρχας τῆς κοινῆς Σχολῆς Ζήτησης 1804"». — Ε. Ι. Γεωργιάδου, *δ.π.*, σ. 34. - Α. Κ. Παπασταύρου, *δ.π.*, σ. 33. - Β. Α. Μυστακίδου, *Ἡπειρωτικὰ Ἀνάλεκτα*, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», 4 (1929), σ. 27. - Β. Κ. Οἰκονόμου, *δ.π.*, σ. 115 - 116.

10. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Γ. Πλουμίδη γιὰ τὶς συμβουλές του στὴν πορεία τῆς ἔρευνας.

Λαδᾶς - Χατζηδῆμος Α'	: Γ. Λαδᾶς - 'Α. Χατζηδῆμος, 'Ελληνική Βιβλιογραφία, 'Αθ. 1970
LEGRAND	: E. Legrand, <i>Bibliographie Hellénique: XVe-XVIe s.</i> , τ. I - IV, Παρίσι 1885-1903· <i>XVIIe s.</i> , τ. I - V 1894-1903, <i>XVIIIe s.</i> , τ. I-Π, Παρίσι, 1918-1928.
ΜΠΗ	: Μονή τοῦ Προφήτη 'Ηλία τῆς κοινοπόλεως Ζίτσας 'Ιωαννίνων.
ΜΤΠ	: Μονή τῶν Πατέρων τῆς περιοχῆς κοινοπόλεως Ζίτσας 'Ιωαννίνων.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΛΑΙΟΤΥΠΩΝ

1. Εὐαγγέλιον τὸ πάλαι μὲν, παρ' Ἐμμανουήλου τοῦ γλυζουίνου, τυπωθὲν. νῦν δέ, παρὰ Ἰωάννου Πέτρου τοῦ Πινέλλου, τῆς Ἰσους τύποις μετατυπωθὲν. Καὶ παρὰ Θεοφυλάκτου ἱερομονάχου τοῦ Τζανφουρνάρου ἐπιμελῶς διορθωθὲν (...) ἀχμέ (Legrand, B.H. XVII s., Ε' ἀρ. 80). ΜΠΗ.

2. Εὐαγγέλιον... [παρὰ Ἄντωνίου τοῦ Πινέλλου τυπωθὲν (...) παρὰ Νικολάου τοῦ Γλυκέως μετατυπωθὲν (...) ἀφιερωθὲν δὲ τῷ (...) μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας κῶ Μελετίῳ τῷ Χορτακίῳ]. 1671 (Legrand, B.H. XVII s., Γ' ἀρ. 712· Φ. Ἡλιοῦ, Προσθήκας ἀρ. 62). ΜΠΗ. Βιβλιοδετημένο μὲ τὸ παρακάτω Εὐαγγελιστάριο.

3. Εὐαγγελιστάριον... συντεθὲν παρ' Ἐμμανουήλ τοῦ Γλυζουίνου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία, 1671 (Legrand, B.H. XVII s., Γ' ἀρ. 713· Φ. Ἡλιοῦ, Προσθήκας ἀρ. 63). ΜΠΗ.

4. Βιβλίον τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ... ἐπιμέλεια τοῦ Κοινοῦ Διορθωτοῦ Νικολάου Βουβουλίου Ἱατροσοφιστοῦ. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1683 (Legrand, B. H. XVII s., Β' ἀρ. 584). ΜΠΗ.

5. Βιβλίον τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ... Μετατυπωθὲν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1730 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 197). ΜΠΗ.

6. Βιβλίον τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ... Μετατυπωθὲν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1732 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 210). ΜΠΗ. (δύο ἀντίτυπα).

7. Βιβλίον τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς... Μετατυπωθὲν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1732 (Legrand, B.H. XVIII s, Α', ἀρ. 211). ΜΠΗ.

8. Μὴν Ἰανουάριος... μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθεὶς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1740 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 269). ΜΠΗ.

9. Μὴν Φεβρουάριος... Μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1740 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 270). ΜΠΗ.

10. Μὴν Ἀπρίλιος... Μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1740 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 272). ΜΠΗ.

11. Μὴν Αὐγούστος... Μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1755 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 465). ΜΤΠ.

12. Θεῖον καὶ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Κυρίου Σπυρίδωνος Μίλια. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1759. (Λαδᾶς - Χατζηδῆμος, Συμβολή, ἀρ. 80). ΜΠΗ.

13. Μηναιὸν τοῦ Ἀπριλίου... [μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων]. Δ. Θεοδοσίου, Βενετία 1761. (Λαδᾶ - Χατζηδῆμος, Συμβολή ἀρ. 90). ΜΠΗ.

14. Μηναιὸν τοῦ Ὀκτωβρίου... Δ. Θεοδοσίου, Βενετία 1777 (Legrand, B.H. XVIII s., Β' ἀρ. 891). ΜΠΗ.

15. Μηναιὸν τοῦ Μαΐου... Βενετία. Π. Θεοδοσίου, 1795. (Λαδᾶς - Χατζηδῆμος Α' ἀρ. 233) ΜΠΗ.

16. Εὐαγγελιστάριον... Συνταχθὲν παρὰ Ἐμμανουὴλ τοῦ Γλυζωίου. Ἐπανορθωθέντα Προτροπῇ τοῦ ποτὲ μακαριωτάτου Ἱεροσολύμων Πατριάρχου Κυρίου Χρυσάνθου. Βενετία, Π. Θεοδοσίου 1801 (Γκίνης - Μέξας, ἀρ. 61). ΜΤΠ.

17. Κυριακοδρόμιον... συντεθὲν ὑπὸ τοῦ Πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου (...) ἀφιερωθὲν δὲ (...) ὑπὸ τιμιωτάτου κυρίου Ζώη Ζωσιμᾶ. Μόσχα, Τυπογραφεῖον τῆς Κοινότητος, 1808 (Γκίνης - Μέξας ἀρ. 512). ΜΠΗ.

18. Κυριακοδρόμιον... Νικηφόρου Θεοτόκου... ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Φιλογενεστάτου Νικολάου Ζωσιμᾶ. Ἀθήνα, Ἀνδρέας Κορομηλάς, 1840 (Γκίνης - Μέξας ἀρ. 3352). ΜΠΗ.

19. Μηναιὸν τοῦ Ἰαννουαρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης - Μέξας, ἀρ. 3825). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

20. Μηναιὸν τοῦ Φεβρουαρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης - Μέξας, ἀρ. 3827). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

21. Μηναιὸν τοῦ Μαρτίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς

τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης - Μέζας ἀρ. 3829). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

22. Μηναῖον τοῦ Ἀπριλλίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3831). ΜΠΗ.

23. Μηναῖον τοῦ Ἰουνίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3835). ΜΠΗ.

24. Μηναῖον τοῦ Ἰουλίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης-Μέζας, ἀρ. 3837) ΜΤΠ.

25. Μηναῖον τοῦ Σεπτεμβρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης Μέζας, ἀρ. 3841). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

26. Μηναῖον τοῦ Νοεμβρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3845). ΜΠΗ.

27. Μηναῖον τοῦ Ἀπριλλίου... διορθωθὲν καὶ (...) ἐξακριβωθὲν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου (...) Ἐπιστασίς τυπογραφικῆ Ἰωάννου καὶ Σπυρίδωνος τῶν Αὐταδέλφων Βελουδῶν. Βενετία, Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, 1852 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 5749). ΜΠΗ.

28. Μηναῖον τοῦ Ἰουλίου... διορθωθὲν καὶ (...) ἐξακριβωθὲν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου (...) Ἐπιστασίς τυπογραφικῆ Ἰωάννου καὶ Σπυρίδωνος τῶν Αὐταδέλφων Βελουδῶν. Βενετία, Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, 1852 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 5755). ΜΠΗ.

29. Πανθέκτη Ἱερὰ Ἐκκλησιαστικὴ... Ἐκδοθεῖσα (...) ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ τόμ. Γ', Ἀθήνα, Τυπογραφεῖον Γ. Καρυοφύλλη, 1862 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 9300). ΜΠΗ.

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ Ε. LEGRAND

*1

ΘΕΙΨΟΝ ΚΑΙ ΓΕΡΟΨΝ / ΕΥΨΑΓΓΕΛΙΟΝ / Νεωστὶ ἀναλώμασι καὶ δαπάνῃ / Ἀντωνίου Βόρτολι μετατυπωθὲν, / Καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθὲν. / ΚΑΙ ΑΨΦΙΕΡΩΘΕΨΝ / Τῶ ποτὲ Μακαριωτάτῳ καὶ Σοφωτάτῳ / Πατριάρχῃ Γεροσολύμων, / ΚΥΡΙΨ, ΚΥΡΙΨ /

ΧΡΥΣΑΝΘΩ / ΤΩ^ν ΝΟΤΑΡΑ^ν. / Ε'ΝΕΤΙ'ΗΣΙ, 1747. / Παρά
Νικολάφ τῷ Σάρφ. αψμζ. / CON LICENZA DE'SUPERIORI, E
PRIV. / [τυπογραφικό σῆμα τοῦ εκδότη με τὰ ἀρχικά Ν.Σ.] ΜΙΜΗΤΑΙ'
Ε'ΣΤΕ' / ΤΟΥ^ν ΧΡΙΣΤΟΥ^ν.

4ο, σ. 256. Ὁ τίτλος σὲ ξυλογραφικὸ πλαίσιο, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κίονες
στὰ πλάγια τῆς σελίδας, τὸν Χριστὸ καθισμένο στὴν κορυφὴ τῆς σελίδας καὶ τοὺς
τέσσερεις Εὐαγγελιστὲς στὶς γωνίες. Ἐκτύπωση δίχρωμη (μαῦρο - κόκκινο) σὲ
δύο στῆλες. Οἱ σελίδες εἶναι ἀριθμημένες ἀριστερὰ με ἐλληνικοὺς καὶ δεξιὰ με ἀρα-
βικοὺς ἀριθμοὺς. Στὶς σελίδες 6, 36, 84, 146 ὀλοσέλιδες χαλκογραφίαι τῶν Εὐαγγε-
λιστῶν Ἰωάννη, Ματθαίου, Λουκᾶ καὶ Μάρκου. Πολλὰ τυπογραφικὰ κοσμήματα.
Στὴ σελίδα 3 δημοσιεύεται ἡ ἀκόλουθη προσφώνηση τοῦ τυπογράφου Ἀντωνίου
Βόρτολι (δικτηρῶ τὴν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου) :

ΤΩ^ν ΜΑΚΑΡΙΩΤΑ^τΩ, ΚΑΙ^ν ΣΟΦΩΤΑ^τΩ ΠΑΤΡΙΑ^ρΡΧΗ /
ΤΗ^ς Α^γΓ^ας ΠΟ^λΕΩ^ς ΓΕΡΟΥΣΑΛΗ^μ / ΚΑΙ^ν ΠΑ^ρΣΗΣ
ΠΑΛΑΙΣΤΙ^νΗΣ. / ΚΥΡΙ^ω ΚΥΡΙ^ω / ΧΡΥΣΑ^νΘΩ / ΤΩ^ν ΝΟ-
ΤΑΡΑ^ν / Α^νΤΩ^νΙΟΣ ΒΟ^ρΤΟΛΙ^ς Ο^ς ΤΥΠΟΓΡΑ^φΟΣ / ΤΑ^ς
Ο^ςΑ ΚΑΤΑΘΥ^μΙΑ.

ΚΟΙΝΟΝ μὲν τὸ τὰς Βίβλους προσφωνεῖν κοινὰ δὲ καὶ τοῖς
προσφωνοῦσιν αἱ ἀφορμαί. πλοῦτος γάρ, καὶ δόξα, καὶ ἀξία, καὶ προ-
γόνων εὐγένεια, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνήθητε ἐστί, καὶ τοῖς ἐπαινεῖν
ἐθέλουσι πρόχειρα. Ἐγὼ δὲ οὐδὲ ταύτην βαδιοῦμαι, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἤττων
κοινῶν τῆς Σῆς Μακαριότητος ἐφάφομαι λέγω δὲ τῶν τῆς ψυχῆς ἀγα-
θῶν. κρεῖττον γάρ τοῦτο ἢ κατ' ἐμέ, καὶ δεινοῦ τινος ἐπαινέτον δεόμενον·
ὅς τῆν τε ἄλλην ἀρετὴν ἀξίως θαυμάσει, καὶ τὸ ὑψίνοον ἔτι καὶ πολυμαθές.
μᾶλλον δὲ καὶ τὸν ἱερόν Ἀπόστολον προσκαλέσεται συναγορεύοντα οἷ,
καὶ τὰ κάλλιστα ἐκεῖνα ἐπιμετροησόμενον, τὸ δίκαιον, τὸ φιλάγαθον,
καὶ ὅσ' ἄλλα τὸν ἀρίστον Ἀρχιερέα χαρακτηροῖζειν πέφυκε. Ταῦτα δὴ
καὶ τούτων πλείω τοῖς περὶ ταῦτα ἐνασχολεῖσθαι πεπαιδευμένοις ἐάσαν-
τες, τοσοῦτον μόνον ἐροῦμεν, ὡς τῷ Μακαριωτάτῳ καὶ χρυσῷ τὴν γλῶτ-
ταν ΧΡΥΣΑΝΘΩ τὴν τῶν Εὐαγγελίων προσφέρομεν πραγματείαν, εὖ
ποιούντες. οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἐχοῖν ἢ πῶς οὐκ ἀδικήσαιμεν ἂν, τὸν ἀρχη-
γὸν τῆς ἐκτυπώσεως παρορῶντες, καὶ τὸν τὰ μέγιστα σλλαβόντα ἡμῖν
εἰς τὴν τοῦ ἔργου ἐπανόρθωσιν; Δέξαιο τοίνυν, ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ἔνδοξε.
τὸ πρὸς ἐμοῦ ὀφειλόμενόν σοι ὄφλημα. οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι δῶρον, τὸ
ἐμμελῶς ἐκπονηθένσοι, καὶ διὰ σοῦ τῆς ἀρίστης τυχὸν μεταροθμίσεως·
καὶ εἴθε, ὦ μοῦσαι καὶ χάριτες, ὁ καὶ πολλοῖς καὶ καλοῖς τὴν Τυπογρα-
φίαν Συγγράμμασι διακοσμήσας, μὴ παύοι τοῦ λοιποῦ κειμήλια τῶν
ἐπιστημῶν, καὶ τὸν ἄλλον πλοῦτον τοῖς φιλομαθῆσιν ἐπαγόμενος.

Τὸ βιβλίο ἀναφέρει ὡς λαμβάνον ὁ Φ. Ἡλιοῦ¹¹. Εἶναι βιβλιοδετημένο μὲ τὸ παρακάτω Εὐαγγελιστάριο.

*2

ΕΥ' ΑΓΓΕΛΙ- / ΣΤΑ' ΡΙΟΝ Περιέχον τὴν τῶν Εὐαγγελιστῶν
διαδοχὴν, / πόθεν ἄρχονται, καὶ ποῦ καταλήγουσιν. / Ἔτι δὲ Κανόνια
ΛΕ'. ἐν οἷς εὐρίσκεται ἀεί- / ποτε τὸ Εὐαγγέλιον τῶν Κυριακῶν τοῦ
ἔλου / ἐνιαυτοῦ, ὁμοίως καὶ τὸ Ἑωθινόν, καὶ ποῖος / ἤχος ψάλλεται
ἐν ἐκάστη Κυριακῇ· καὶ ἕτερα / ἀναγκαῖα, περὶ τοῦ εὐρεῖν τὴν ἡμέραν
τοῦ / Ἀ' γίου Πάσχα, καὶ Πασχάλιον διηγεκέες. / ΣΥΝΤΕΘΕΝ ΠΑΡ'
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΟΥ / ΤΟΥ ΓΑΥΖΩΝΙΟΥ. / Τὰ δὲ ρηθέντα Κανόνια
νεωστὶ ἐπανορθώθησαν προτροπῇ / τοῦ ποτὲ Μακαριωτάτου Γεροσολύ-
μων Πατριάρχου / ΚΥΡΓΙΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ. / Ε'ΝΕΤΙ' ΗΣΙ, 1747. /
Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω. / CON LICENZA DE'SUPER. E PRIVIL./
(τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου) ΜΙΜΗΤΑΙ' Ε'ΣΤΕ / ΤΟΥ' ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ'.

Φύλλο· σ. 46. Ὁ τίτλος σὲ ξυλογραφικὸ πλαίσιο ὅπως καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.
Ἐκτύπωση δίχρωμη (μαῦρο-κόκκινο), σὲ δύο στῆλες καὶ σὲ μία.

Ὁ Κ. Μέρτζιος¹² δημοσιεύει δύο προλόγους ποὺ ἀποδίδει στὸ
Εὐαγγελιστάριο τοῦ 1671. Ἀπὸ αὐτοψία, ὅμως, προσέκυψε ὅτι ὁ ἕνας
πρόλογος¹³ ἀνήκει στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ 1671, ἐνῶ ὁρθὰ ὁ ἄλλος πρόλογος¹⁴
ἀνήκει στὸ Εὐαγγελιστάριο τοῦ 1671.

Ὁ πρόλογος τοῦ Εὐαγγελισταρίου τῆς ἐκδόσης Σάρου τοῦ 1747
εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν πρόλογο τοῦ Εὐαγγελισταρίου ἐκδόση Γλυκῆ τοῦ
1671. Τὸ μόνον ποὺ ἀλλάζει στὴν ἐκδόση τοῦ 1747 εἶναι ὅτι ἡ προσφώ-
νηση γίνεται στὸν Χρῦσανθο Νοταρᾶ. Πρόκειται δηλ. ἐδῶ γιὰ «τεχνητὸ
ἐκσυγχρονισμόν» ὅπως ἀναφέρει ὁ Φ. Ἡλιοῦ¹⁵. Ἀκόμη, ὁ πρόλογος τοῦ
1747 ἀναγράφει ὡς ἐπικεφαλίδα : «Ἀντώνιος Βόρτολις ὁ τυπογράφος»,
ἐνῶ ἡ ἐκδόση εἶναι τοῦ Σάρου. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐξηγεῖται εὐκόλα, γιὰτι
ἀπὸ τὰ 1706 τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Σάρου εἶχε ἀγοραστεῖ ἀπὸ τὸν Βόρ-
τολι¹⁶.

11. Προσθήκες, σ. 324, ἀρ. 171
(πίνακας τῶν ἀβιβλιογράφητων ἐκ-
δόσεων).

12. Κατάλογος τῶν ἐκδόσεων Ν.
Γλυκῆς, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τ.
10, 1935, σ. 57.

13. αὐτ., σ. 56.

14. αὐτ., σ. 57.

15. Προσθήκες, σ. 25.

16. G. Plumidis, *Tre tipografie di
libri greci : Salicata, Saro, Bortoli*, π.
«Ateneo Veneto», τ. 9, 1971 σ. 247.

*3

ΜΗΝΑΓ'ΟΝ / ΤΟΥ' / ΑΥ'ΓΟΥ'ΣΤΟΥ / ΠΕΡΙΕ'ΧΟΝ ΤΗ'Ν
 ΠΡΕ'ΠΟΥΣΑΝ / ΑΥ'ΤΩ' Α'ΠΑΣΑΝ / Α'ΚΟΛΟΥΘΙ'ΑΝ. / Μετά
 και τῆς ἀναγκαιοτέρας προσθήκης / ΤΟΥ' ΤΥΠΙΚΟΥ' / Νεωστὶ
 μετατυπωθὲν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν / παρὰ τοῦ Γεροδιακόνου /
 ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥ'ΛΟΥ / Ε'ΝΕΤΙ'Η.ΣΙΝ αψος. 1776. /
 Παρὰ Νικολάφ Σάρφ. / Con Licenza de' Superiori, e Privilegio. /
 (τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρφου) ΜΙΜΗΤΑΙ Ε'ΣΤΕ' τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ'.

4ο, σ. 172. Ὁ τίτλος σὲ ξυλογραφικὸ πλαίσιο. Ἐκτύπωση δίχρωμη (μαῦρο - κόκκινο) σὲ δύο στῆλες.

᾽Απόστολος Γ. Παπαϊωάννου